

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Briefwisseling of biografische schets?

Bespreking van

E. James Liebermann & Robert Kramer (red.) (2012). *The letters of Sigmund Freud & Otto Rank — Inside psychoanalysis*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. ISBN 9781421403540, 384 pp., \$ 34,95

ANNA BENTINCK VAN SCHOONHETEN

Het is zeer verheugend dat met *The letters of Sigmund Freud & Otto Rank* een voor de geschiedenis van de psychoanalyse zeer belangrijke briefwisseling nu eindelijk is uitgegeven. Hiermee zijn alle briefwisselingen tussen Freud en de leden van het ‘geheime comité’ gepubliceerd op die met Sachs na. Een van de bewerkers is James Liebermann, die in 1985 een biografie over Rank publiceerde.

Otto Rank, geboren in 1884 als Otto Rosenfeld, was een machinebankwerker die in zijn vrije tijd alles las wat hij te pakken kon krijgen, waaronder Freuds *Die Traumdeutung*. Hij werd door zijn huisarts Alfred Adler in 1905 meegenomen naar de ‘Mittwochgesellschaft’ en voorgesteld aan Freud. In 1906 leverde Rank het manuscript van *Der Künstler* in, waar Freud zeer van onder de indruk was. Hij zorgde ervoor dat Rank met een stipendium naar het gymnasium kon gaan en maakte hem in oktober 1906 secretaris van de Mittwochgesellschaft. Daarmee is meteen een probleem van de samenstellers genoemd. Tussen 1906 en 1926 waren Freud en Rank heel veel in elkaars nabijheid. Ze schreven elkaar echter alleen als ze niet in elkaars buurt verbleven, en de briefwisseling is daardoor zeer onre-

gelmatig, met lange onderbrekingen. De samenstellers hebben dit opgelost door de brieven in te bedden in een verhaal. Zo is een nieuwe biografie van Rank ontstaan, waar alle brieven in voorkomen. In de tussenliggende biografische tekst wordt veel aangehaald uit briefwisselingen van Freud met de andere comitésleden die de afgelopen jaren zijn verschenen. De correspondentie tussen Freud en Rank is in deze opzet zeer beperkt geannoteerd.

Bovendien hebben de samenstellers iets merkwaardigs gedaan. Ze hebben voor de lezer beslist welke brieven belangrijk zijn en welke niet. De zogeheten ‘minor letters’ zijn geplaatst aan het eind van het boek omdat ze te storend zouden werken op de loop van het verhaal. Ik vond dit geen verstandige ingreep, temeer omdat allerlei — in mijn ogen — belangrijke brieven nu aan het eind van het boek zijn beland. Juist al die korte berichten die Rank Freud stuurde tijdens de Eerste Wereldoorlog maken bijvoorbeeld duidelijk hoe depressief Rank is geweest in deze periode. Ook is tussen de minor letters een brief beland van Rank aan Ferenczi en Eitingon van 3 april 1924 waarin staat dat het comité opgeheven moet worden. Dit is een cruciaal moment, want het comité werd daadwerkelijk opgeheven.

Het boek kent diverse historische onjuistheden. Freud wilde bijvoorbeeld helemaal niet op het congres in München in 1913 dat Jung voorzitter van de IPA zou blijven (p. 34) en zo zijn er meer voorbeelden te noemen.

De eerste brieven, beginnend met een brief van Rank van 20 april 1911, zijn vakantie-brieven, waarin een dankbare Rank beschrijft wat hij doet. In de jaren daarna wordt in de correspondentie in toenemende mate duidelijk dat Freud en Rank een psychoanalytisch bedrijf runnen, waarbij Freud hoofdredacteur is van het *Internationale*

Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse en Rank redacteur. Dat speelt nog sterker na de Eerste Wereldoorlog, als er een psychoanalytische uitgeverij is opgericht met Rank als directeur. Rank heeft tegen die tijd een zeer centrale en belangrijke positie gekregen. In 1921 is er voor het eerst sprake van dat Rank nu zelf ook analyseert. De brieven gaan echter nooit over patiënten, zoals in de andere briefwisselingen van Freud regelmatig wel het geval is. Rank heeft in totaal ook maar één gevalsbeschrijving gepubliceerd. Het gaat op een wat abstracter niveau wel over psychoanalytische interpretaties van mythen, dromen en vroege geschiedenis. De Rank van na de Eerste Wereldoorlog verschilt sterk van de Rank daarvoor. Hij is niet meer beleefd en dankbaar, maar zelfbewust en daarnaast vaak oververmoeid. Hij heeft het veel te druk en krijgt karig betaald omdat de uitgeverij steeds financiële problemen heeft. Rank heeft zijn vier patiënten nodig om in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien.

De veranderde relatie tussen Rank en Freud wordt heel duidelijk in juli 1922. Freud heeft de gewoonte om zijn volgelingen niet te bekritisieren om ze niet te veel te belemmeren. Tegen zijn gewoonte in bekritiseert hij Rank in een brief van 10 juli 1922 wel. Hij vindt diens lezing voor het aankomende congres (Berlijn) over *Psychological potency* ongeschikt. Volgens Freud moet een congreslezing helder zijn en weinig nieuws bevatten. Ranks lezing zit vol met nieuwe ideeën en is juist niet helder. Rank verdraagt de kritiek niet en antwoordt op 14 juli dat hij nu eenmaal een antididactische manier van schrijven heeft die hij in bijna twintig jaar schrijven niet heeft opgegeven en dat het zinloos is om ertegenin te gaan. Er is dan een bepaalde gekrenkte hooghartigheid in zijn toon geslopen. Een flink stuk van het boek gaat over de problemen rondom Ranks boek *Das Trauma der Geburt* uit 1924. Freud en Rank hebben elkaar in die periode, waarin het uiteindelijk tot een breuk zou komen, veel brieven geschreven. Rank gaf Freud het manuscript

van het boek van tweehonderd bladzijden, dat hij in enkele weken gedictieerd had, als verjaarscadeau op 6 mei 1923. Freud had net zijn eerste kaakoperatie ondergaan, hij bleek later kanker te hebben, en was er heel slecht aan toe.

De brieven uit deze periode zijn fascinerend. Aanvankelijk een manische Rank die zich miskend voelt door zijn medecomitéleden en Freud. Later wordt het een zeer depressieve Rank. Daarnaast Freud die Rank met hand en tand verdedigt en duidelijk angstig wordt door de hele situatie, omdat het belangrijkste voor Freud, de psychoanalytische uitgeverij, staat en valt met Rank.

In feite heeft Rank pech gehad. Freud zei later dat hij in eerste instantie *Das Trauma der Geburt* maar half gelezen had, wat Rank woedend maakte. Aannemelijker is zelfs dat Freud, ziek als hij was en depressief door de dood van zijn kleinzoon Heinerle, het boek aanvankelijk helemaal niet las. Als hij het wel had gelezen had hij Rank kunnen behoeden voor de reputatieschade die hij erdoor opliep. Nu kwam het boek uit in 1924 en werd het door vele tijdgenoten veroordeeld. Toen Freud het uiteindelijk wel las was zijn oordeel vernietigend. Hij zei tegen Alexander dat het boek hem teleurstelde en zelfs boos maakte omdat dan alles wat door de psychoanalyse ontdekt was over de invloed van de familie niet zou bestaan. Volgens *Das Trauma der Geburt* wordt iedere neurose door het mechanisch gebeuren van de geboorte bepaald. Freud zei tegen Alexander dat hij dat nonsens vond.¹ Concluderend: dit is een belangrijke briefwisseling; de gekozen opzet roept echter vragen op.

Een Duitse vertaling van deze bespreking is verschenen in Luzifer-Amor (2013), nr. 51.

Noot

- 1 Interview Kurt Eissler met Franz Alexander (1953-54), Library of Congress, Sigmund Freud Collection.